

ปัญหาทะเบียน การควบคุมคุณภาพและการคุ้มครองหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์¹

ระวีพร เพียรพานิช²

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาทะเบียน การควบคุมคุณภาพและการคุ้มครองหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี ความสำคัญ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 โดยศึกษาควบคู่ไปกับกฎหมายระหว่างประเทศ คือ ความตกลงว่าสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวกับการค้าหรือความตกลงทริปส์ กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของสหภาพยุโรป รวมถึงกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ กฎหมายอินเดีย กฎหมายสาธารณรัฐอิตาลี และกฎหมายสเปน ซึ่งสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่แตกต่างจากทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น เนื่องจากเกิดขึ้นโดยการเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยด้านธรรมชาติของแต่ละพื้นที่และปัจจัยทางมนุษย์ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ทางปัญญา โดยส่งสมองค์ความรู้และประสบการณ์จากบรรพบุรุษของคนในชุมชนถ่ายทอดกันมาผ่านรุ่นสู่รุ่น การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงเป็นสิทธิชุมชนหรือสิทธิร่วม ที่ให้ความคุ้มครองสินค้าชุมชนท้องถิ่นที่มีคุณภาพ ชื่อเสียงหรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ ที่แตกต่างและไม่สามารถหาได้จากสินค้าชนิดเดียวกันที่ผลิตจากพื้นที่อื่น ประเทศไทยให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ภายใต้ระบบกฎหมายเฉพาะ (sui generis) เนื่องจากมีสินค้าท้องถิ่นที่ได้รับความนิยมในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม สร้างชื่อเสียง เพิ่มมูลค่าสินค้าและเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับฐานราก ส่งเสริมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า การคุ้มครองสินค้าหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ยังมีความไม่ชัดเจน ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ตลอดจนไม่สอดคล้องกับสภาพทางสังคมในปัจจุบัน อยู่หลายประการ สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาทะเบียน การควบคุมคุณภาพและการคุ้มครองหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ปวีศร เลิศธรรมเทวี และคณะกรรมการสอบ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริดา โชติมานนท์ และรองศาสตราจารย์พัฒนา เรือนใจดี

²นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประการแรก ปัญหาเกี่ยวกับทะเบียนหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ โดยแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ปัญหาออกเป็นสองประเด็น ได้แก่ ปัญหาผู้มีสิทธิขึ้นทะเบียน เนื่องจากสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับความคุ้มครองต้องขึ้นทะเบียน พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 กำหนดผู้มีสิทธิยื่นคำขอไว้หลายกรณีตามมาตรา 7 ซึ่งแต่ละกรณีไม่ต้องยื่นคำขอร่วมกัน ผู้ขอขึ้นทะเบียนตามกฎหมายจึงอาจไม่ใช่ผู้ผลิต แต่สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยเป็นสินค้าที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญ เนื่องจากการะบวนการผลิตที่ซับซ้อน ผู้ผลิตจึงเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียและได้รับประโยชน์จากการขึ้นทะเบียนโดยตรง ผู้ศึกษาเห็นว่าการกำหนดให้ผู้มีสิทธิแต่ละกรณียื่นคำขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้เองโดยไม่ต้องยื่นคำขอร่วมกับผู้ผลิตหรือกลุ่มผู้ผลิตไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชุมชน ที่คนในชุมชนเป็นเจ้าขององค์ความรู้และทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดมาตรฐานการผลิตสินค้า รวมถึงขาดแรงจูงใจการมีส่วนร่วมของผู้ผลิตในชุมชนท้องถิ่นในการดูแลรักษาและพัฒนาสินค้าให้คงความเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ปัญหาเกี่ยวกับทะเบียนหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่วิเคราะห์ต่อมา คือ ปัญหาชื่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยที่เหมือนหรือพ้องกัน เนื่องจากการทอดผ้ามีทั้งในและต่างประเทศ เช่น ผ้าทอมือจากสปป.ลาว ซึ่งองค์ความรู้พื้นฐานในการผลิตและภาษาใกล้เคียงกับประเทศไทย หากมีการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าจากชุมชนหนึ่งแล้ว ชุมชนผู้ผลิตนอกขอบเขตที่กำหนดหรือสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ต่างประเทศที่มีชื่อเรียกเหมือนหรือพ้องกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนไว้แล้วจะเสียสิทธิหรือไม่ประการใด ซึ่งพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 กำหนดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่เหมือนหรือพ้องกันแต่เป็นสินค้าที่มีแหล่งภูมิศาสตร์ต่างกันไว้ในมาตรา 29 โดยเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง กล่าวคือ กฎกระทรวงกำหนดรายชื่อประเภทสินค้าเฉพาะอย่างและกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่เหมือนหรือพ้องกัน พ.ศ. 2547 ข้อ 2 การใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สำหรับสินค้าเฉพาะอย่างที่ยื่นทะเบียนรายหลังต้องระบุแหล่งภูมิศาสตร์และประเทศที่ผลิตสินค้านั้นไว้ท้ายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยชัดเจน ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้กับสินค้าเฉพาะอย่างเท่านั้น ในกรณีสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้า ชนิดที่ทำจากฝ้ายหรือวัสดุชนิดอื่นของผู้ยื่นคำขอรายหลังจึงไม่เข้าหลักเกณฑ์ ซึ่งความตกลงทริปส์กำหนดให้แต่ละรัฐสมาชิกต้องกำหนดวิธีการทางกฎหมายเพื่อป้องกันสาธารณชนสับสนหลงผิดในแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของสินค้า

ประการที่สอง ปัญหาการควบคุมคุณภาพหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ผู้ศึกษาแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสองประเด็น ได้แก่ การควบคุมคุณภาพก่อนยื่นคำขอและการควบคุมคุณภาพภายหลังการขึ้นทะเบียน เนื่องจากสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับความคุ้มครองต้องเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ ชื่อเสียง

หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 และมาตรา 10 กำหนดให้รายละเอียดในคำขอขึ้นทะเบียนเป็นไปตามกฎกระทรวงว่าด้วยหลักเกณฑ์ และวิธีการเกี่ยวกับคำขอขึ้นทะเบียน การประกาศโฆษณา การคัดค้านและการโต้แย้งคำคัดค้านการขึ้นทะเบียน การอุทธรณ์และการแก้ไขหรือเพิกถอนทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2547 แต่ไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ หรือเงื่อนไขว่าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยต้องมีคุณภาพเช่นไรตั้งแต่ก่อนและขณะยื่นคำขอ หรือต้องได้รับการรับรองคุณภาพจากหน่วยงานหรือไม่ เพียงใด ส่งผลให้ผู้มีสิทธิยื่นคำขอเกิดความไม่แน่ใจที่จะยื่นคำขอรับความคุ้มครอง และไม่ปฏิบัติตามทฤษฎีลดต้นทุนสืบค้น เนื่องจากสินค้าผ้าไทยมีหลายแบบหลาย ชนิด แต่สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นการสื่อสารเพื่อยืนยันแก่ ผู้บริโภคว่าสินค้านั้นมีคุณภาพแตกต่างสินค้าแบบเดียวกันที่ผลิตจากที่อื่น สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงถือว่าไม่ได้ทำ หน้าที่อย่างสมบูรณ์ เมื่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทาง ภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ไม่ได้กำหนดการควบคุมภาพสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ภายหลังการขึ้นทะเบียนว่าต้องเป็นไป ตามหลักเกณฑ์หรือมาตรฐานใดเช่นเดียวกับก่อนยื่นคำขอ แต่เป็นการกำหนดเงื่อนไขของนายทะเบียนตาม มาตรา 15 เท่านั้น การที่นายทะเบียนกำหนดให้จัดให้มีระบบตรวจตรวจสอบและควบคุม ทั้งกระบวนการผลิต ในระดับผู้ผลิตและระดับจังหวัด จัดให้มีการขึ้นทะเบียนผู้ผลิตและผู้จำหน่ายที่ประสงค์จะขอใช้สิ่งบ่งชี้ทาง ภูมิศาสตร์และผู้ขอขึ้นทะเบียนต้องจัดทำคู่มือปฏิบัติงานสำหรับสมาชิกผู้ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้น เป็น เงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนดโดยไม่มีกฎหมายหรือหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ซึ่งสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ถือว่าได้รับ การคุ้มครองตลอดไปตราบเท่าที่สินค้านั้นมีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะและไม่ถูกเพิกถอน เนื่องจากไม่ มีบทบัญญัติมาตราใดกำหนดระยะเวลาการคุ้มครองไว้ สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยจึงต้องได้รับ การรักษาคุณภาพไว้เพื่อให้ได้รับการคุ้มครองตลอดไป นอกจากนี้สินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้า ไทยถือเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ซึ่งในต่างประเทศมีการกำหนดมาตรฐานการควบคุมคุณภาพสินค้าไว้อย่าง เข้มงวด หากไม่มีหลักเกณฑ์การควบคุมคุณภาพสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไว้อย่างชัดเจน ผู้ศึกษาเห็นว่า ไม่ เป็นไปตามทฤษฎีคุ้มครองผู้บริโภค ส่งผลให้ผู้ประกอบการที่มีสิทธิใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไม่มีหลักเกณฑ์ที่ เป็นมาตรฐานในการควบคุมตรวจสอบคุณภาพสินค้า

ประการที่สาม ปัญหาการคุ้มครองหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ผู้ศึกษา แบ่งประเด็นการวิเคราะห์ปัญหาออกเป็นสองประเด็น ได้แก่ ปัญหาการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยในระดับที่แตกต่างกัน พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 มาตรา 28 รัฐมนตรีอาจประกาศให้สินค้าประเภทใดเป็นสินค้าเฉพาะอย่างก็ได้ ซึ่งมีการประกาศให้ข้าว ไหม ไวน์ สุรา

เป็นสินค้าเฉพาะอย่างซึ่งจะมีระดับการคุ้มครองจากการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายที่สูงกว่าสินค้าทั่วไป สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยรายการหนึ่งอาจผลิตได้จากวัตถุดิบที่ทำจากฝ้ายหรือขนสัตว์โดยใช้กรรมวิธีการผลิตอย่างเดียวกันกับไหม ซึ่งผู้บริโภครู้ทั่วไปอาจไม่สามารถแยกความแตกต่างได้ ส่งผลให้ผ้าที่ใช้เส้นใยจากฝ้ายหรือขนสัตว์ได้รับความคุ้มครองที่ต่ำกว่าไหม ประเด็นปัญหาประการต่อมา คือ ปัญหาการคุ้มครองและบทลงโทษเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ซึ่งปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ การเชื่อมต่อทางการสื่อสารสามารถทำได้ง่ายผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ประเภทผ้าไทยเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคจึงถูกเลียนแบบได้ง่าย เนื่องจากสินค้าที่แท้จริงมีราคาสูง แต่พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 มาตรา 27 และมาตรา 28 กำหนดการกระทำโดยมิชอบสำหรับสำหรับสินค้าทั่วไปและสินค้าเฉพาะอย่างไว้ในลักษณะที่ไม่เท่าทันสถานการณ์การค้าและพาณิชย์ของโลกปัจจุบัน อีกทั้งบัญญัติบทกำหนดโทษไว้ตามมาตรา 39 และมาตรา 40 ซึ่งเป็นบทลงโทษโดยการใช้มาตรการทางอาญา กล่าวคือ มีโทษปรับเท่านั้น ส่งผลให้ผู้ประกอบการและผู้บริโภคเสียสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างแท้จริง ไม่สอดคล้องกับทฤษฎีคุ้มครองผู้บริโภคและการแข่งขันทางการค้าที่เป็นธรรม และไม่ปฏิบัติตามความตกลงทริพส์ที่ระบุวาลิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิทางแพ่ง

จากการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับทะเบียน การควบคุมคุณภาพ และการคุ้มครองหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 มีปัญหาที่ควรต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้การคุ้มครองผู้ผลิต ผู้ประกอบการค้าและผู้บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาแต่ละประเด็นปัญหา ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับทะเบียนหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ผู้ศึกษาเห็นว่า ไม่ควรให้หน่วยงานของรัฐหรือกลุ่มผู้บริโภคมีสิทธิขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยลำพัง เนื่องจากหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยเป็นสินค้าที่มีความสลับซับซ้อนในกระบวนการผลิต ต้องใช้องค์ความรู้และประสบการณ์ของผู้ผลิต ผู้ที่สามารถให้ข้อมูลและรายละเอียดของสินค้าเพื่อใช้ขึ้นทะเบียนได้ดีที่สุดคือผู้ผลิต แต่ผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐจึงควรมีส่วนช่วยเหลือเพื่อดำเนินขั้นตอนทางราชการหรือวิชาการแก่ผู้ผลิต ข้อเสนอแนะแนวทางของผู้ศึกษา คือ ให้แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 7 ระบุว่าผู้ผลิตให้ชัดเจน โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ขอขึ้นทะเบียนด้วย และกรณีหน่วยงานของรัฐหรือกลุ่มผู้บริโภคเป็นผู้ยื่นคำขอต้องยื่นคำขอร่วมกับผู้ผลิต นอกจากนี้ให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยที่มีชื่อเหมือนหรือพ้องกัน จากเดิมที่บัญญัติไว้เฉพาะสินค้าเฉพาะอย่าง ให้บัญญัติใช้กับสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ทุกประเภท

2. ปัญหาการควบคุมคุณภาพหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ผู้ศึกษาเห็นว่าสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ประเภทผ้าไทยควรได้รับการยืนยันคุณภาพตั้งแต่ก่อนขอขึ้นทะเบียน คือ ให้เพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับการควบคุมคุณภาพสินค้าให้มีความชัดเจนแน่นอน ประกอบด้วยการแสดงข้อมูลหรือคู่มือการปฏิบัติงานที่แสดงว่าสินค้าหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยที่มาขอขึ้นทะเบียนมีขั้นตอนการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ และการควบคุมคุณภาพภายหลังการขึ้นทะเบียน แต่เดิมให้เป็นอำนาจของนายทะเบียนที่จะกำหนดเงื่อนไข ตามมาตรา 15 ขอเสนอแนะให้เพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับการควบคุมคุณภาพสินค้าที่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในระดับสากล

3. ปัญหาการคุ้มครองหัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ข้อเสนอแนะแนวทางของผู้ศึกษา คือ ให้เพิ่มเติม ฝ่ายและผ้า เป็นสินค้าเฉพาะอย่าง เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองในระดับเดียวกับไหม ซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทยเช่นเดียวกัน และเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับการกระทำโดยมิชอบให้มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้เห็นควรให้แก้ไขจากเดิมที่มีการใช้มาตรการทางอาญาโดยมีเฉพาะโทษปรับ ให้เพิ่มเติมบทบัญญัติการใช้สิทธิเรียกร้องทางแพ่งเมื่อเกิดการละเมิดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย และบทบัญญัติให้รับสินค้าละเมิดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หัตถกรรมกลุ่มผ้าไทย

เอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ ควรวจน์ และบัณฑิตุร เศรษฐศิริโรตม์. สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญาและสิทธิชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2556.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2553.
- ปวิศร เลิศธรรมเทวี. ความรู้เกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2565.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานผลิตเอกสารสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555.